

וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ וְגו' וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזָרְעֶךָ אֲתָן אֶת הָאָרֶץ וְגו' וַיַּעֲתֶק מִשֶּׁם הַהֵרָה מִקְדָּם לְבֵית אֵל וְגו' בֵּית אֵל מִיָּם וְהָעִי מִקְדָּם וְגו'. הנה חז"ל מנו זאת בין הנסיונות שנסהו הקדוש ברוך הוא², לילך מארצו ומבית אביו, ולא הרהר אחר מדותיו. ולכאורה יקשה, מה הוא הנסיון³, אחר שהבטיחו הקדוש ברוך הוא הבטחות כאלו, בשורת הזרע, ועל הממון, וְהָשֵׁם - מה ירהר. ולא יצדק הנסיון רק אחר שבא הרעב⁴, ולא על ציווי הנסיעה. גם יש לדקדק, למה לא גילה לו השי"ת המקום שישע שם, והנה רש"י ז"ל מביא דרשת חז"ל, שהוא כדי ליתן לו שכר יותר, עיין שם⁵. לדעתנו יתורץ עוד.

כי הנה השי"ת ראה גודל השתוקקותו של אבינו אברהם, איך חשקה נפשו לעבוד את השי"ת באמת, ולהשיג השגות גדולות - השגת אלקותו יתברך שמו, ולבוא לידי הזדככות גדול, עד שיהיה נפשו קשורה באור אין סוף ברוך הוא. וראה חכמתו יתברך שמו, שקשה עליו לבוא לידי מדריגה זו בהיותו בביתו אצל בני מדותיו ומשפחתו ובית אביו, על כן צוה לו השי"ת שיתרחק משם אל ארץ אחרת, ויבקש מקום אשר משם יוכל לבוא לידי ההזדככות, להשיג רוממות האל יתברך שמו, ולא גילה לו השי"ת המקום, רק שמעצמו ישתדל לחתור בשכלו לבקש המקום המוכנת להשגה זו.

וכן עשה אברהם, והבין וחקר ודרש עד כי מצא ארץ הקדושה המקודשת מכל הארצות⁶, אשר בה אבן השתיה⁷, מקום מוכן לבית המקדש של מטה, שמכוון כנגד בית המקדש של מעלה⁸. וכאשר עמד על המחקר שזאת הוא המקום אשר אמר לו ה' - **אל הארץ אשר אראך ששם יהיה התגלות אלקותו יתברך שמו**⁹, כמאמר הכתוב (פסוק ה) **לָלֶכֶת אֲרָצָה פְּנֵנָה וְנִבְאוּ אֲרָצָה פְּנֵנָה, אִזּוּ וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לוֹ לִזְרֹעַךְ אֲתָן אֶת הָאָרֶץ לומר, יפה פְּנֵנָה**¹⁰.

ובזה יתורצו השני דקדוקים הנ"ל, שבאמת הוא נסיון גדול שאמר לו השי"ת שילך מארצו ומבית אביו לבקש המקום אשר שם יעבוד אותו, ולא גילה לו המקום לכוונה הנ"ל - כדי שמעצמו יחקור בשכלו עד שיבא על האמת. והנה, אף שהבטיחו לו השי"ת הבטחות גדולות על הזרע ועל הממון וְהָשֵׁם; אמנם, לערך גודל החשקות וההתלהבות אשר בערה בלב אברהם אבינו ע"ה היה הכל פְּנֵנָה כי לא שם לבו, רק עבדות ה' יתעלה.

ומעתה נבוא אל ביאור הכתובים, ונקדים עוד הקדמה אחת; כי הנה ידוע, שהאדם העובד ה' בדביקות גדול בתורה ובתפלה, הוא משיג השגות גדולות, והולך ומדבק את עצמו בעולמות העליונים מעולם לעולם, מעשיה ליצירה, ולבריה ולאצילות, עד שיכול לדבק את עצמו לאין סוף ב"ה. ולפעמים איש הירא דבר ה', ויודע בנפשו שאין מבלבלים אותו המחשבות ותאות הגשמיים¹¹, כי שֶׁבֶר התאוות ותיקן מדותיו. ובעת עֲמֻדוֹ בתפלה בדביקות גדול, ומוציא מפיו המזמורים ושירות ותשבחות בחשקות גדול באהבת ה', ופתאום נִטְלָה ממנו ההתלהבות אשר בערה בו, ואינו יכול לומר הדברים בחשקות וההתלהבות אשר היה בו עד עתה, איש אשר כל אלה לו כני"ל¹² - לא יתעצב הרבה, כי יוכל לתלות שבא בעולם אשר עמד בו, עד מדריגת עתיקה, אשר בו קשה להשיג¹³, כלשון 'עתיקה' - שהוא מעותק משכל האנושי¹⁴, ויבטח בה', ויתחזק במעוזו בתפלתו, ואמירת המזמורים כאשר יוכל - יָאֵר ה' פְּנֵי אֱלֹהֵי, ויכניס בלבו השתוקקות ואהבת ה', יעלה ויבא ממדריגה למדריגה בעולם שלמעלה מזה העולם אשר עמד בו מתתא לעילא, ממדריגה התחתונה מאותו העולם עד רום המעלות,

¹ בראשית פרק יב: (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵאמֹר הִנֵּנִי מֵאֲרָצְךָ מֵאֲרָצְךָ וְגו' (ב) וַיֹּאמֶר לְגוֹי גָדוֹל וְאַבְרָם וְאַגְדָּלָה שְׁמִי וְהָיָה בְרָכָה: (ג) וְאַבְרָם מִבְּרָכִי וּמִקְלָלִי אֶעֱרָךְ וְנִבְרָכִי בְךָ כָּל מִשְׁפַּחַת הָאָדָמָה: (ד) וַיֵּלֶךְ אַבְרָם פָּאֶשֶׁר דָּבָר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לֹט וְאַבְרָם בֶּן-חֲמִשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בָּצִאתוֹ מִסְּרֵן: (ה) וַיֵּקֶחַ אַבְרָם אֶת-שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֶת-לֹט בֶּן-אֶחָיו וְאֶת-כָּל-רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-עִשְׂוּ בְּחָרָן וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֲרָצָה פְּנֵנָה וְנִבְאוּ אֲרָצָה פְּנֵנָה: (ו) וַיַּעֲבֹר אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֵם עַד אֵלֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אִזּוּ בָּאָרֶץ: (ז) וַיֵּרָא יְהוָה אֶל-אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזָרְעֶךָ אֲתָן אֶת-הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיְבִן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה הַנִּרְאָה אֵלָיו: (ח) וַיַּעֲתֶק מִשֶּׁם הַהֵרָה מִקְדָּם לְבֵית-אֵל וַיֵּט אֶהֱלֵה בֵּית-אֵל מִיָּם וְהָעִי מִקְדָּם וַיְבִין-שֵׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה: (ט) וַיִּסַּע אַבְרָם הַלֹּךְ וְנִסָּע הַגִּבְעָה:

² פרקי דרבי אליעזר פרק כו: (א) עֲשֶׂרֶה נְסִיּוֹנוֹת נִתְּנָה אַבְרָהָם אֲבִינוּ וְעַמְדָּה בְּכֻלָּם. וְצָפִי הָיָה לְפָנָיו שְׁעֵתֵי-דִין בְּנִי לְנִסּוֹת לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲשֶׂרֶה נְסִיּוֹנוֹת, (ב) וְהַקְדִּים הִרְפּוּאָה לְמַכְתָּם (ג) וְנִסָּהוּ בְּעֲשֶׂרֶה נְסִיּוֹנוֹת... נְסִיּוֹן הַשְּׁלִישִׁי, (טו) טִלְטֹלוּ (טז) מִבֵּית אֲבִיו וּמִמִּשְׁפַּחְתּוֹ (יז) וְהִבְיִאוּ לְחָרָן, וְשָׁם מֵת תָּרַח אֲבִיו (יח) וְאַמְתֵּלָאִי אִמּוֹ. (יט) הַטִּלְטֹלוּ קִשָּׁה לְאָדָם יוֹתֵר מִכָּל, וּמִנִּי שְׁטִלְטֹלוּ. שְׁנָאֲמֵר [שם יב, א] לָךְ לָךְ מֵאֲרָצְךָ וּמִמִּלְדָּתְךָ:

³ אברבנאל: וחז"ל אמרו שהיה זה מכלל הנסיונות ולא ידעתי מה הנסיון הזה אם עליו נתנו לו כל הגדולות האלה:

⁴ פרקי דרבי אליעזר פרק כו: נְסִיּוֹן הָרְבִיעִי, (כ) מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָאוּ שְׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא בָּא רָעַב אֶלָּא בִּימֵי אַבְרָהָם, וְלֹא כָּל הָאֲרָצוֹת (כא) אֶלָּא בָּאָרֶץ כְּנַעַן בְּלָבָד, לְנִסּוֹתוֹ (כב) וְלְהוֹרִידוֹ לְמִצְרַיִם, שְׁנָאֲמֵר [שם י] וְהָיָה רָעַב בָּאָרֶץ וַיֵּרָד אַבְרָם מִצְרָיִם:

⁵ רש"י: אל הארץ אשר אראך - לא גלה לו הארץ מיד, כדי לחבבה בעיניו, ולתת לו שכר על כל דבור ודבור. כיוצא בו (בראשית כב ב) את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק, כיוצא בו (כב ב) על אחד ההרים אשר אומר אליך, כיוצא בו (יונה ג ב) וקרא אליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך:

⁶ משנה מסכת כלים פרק א משנה ו: עשר קדושות הן ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות

⁷ תלמוד בבלי מסכת יומא דף נג עמוד ב: משנה. משניטל ארון, אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתיה היתה נקראת, גבוה מן הארץ שלש אצבעות

תלמוד בבלי מסכת יומא דף נד עמוד ב: ושתיה היתה נקראת. תנא: שממנה הושנת העולם.

⁸ תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ד הלכה ה: בית קדשי הקדשים שלמטן מכון כנגד בית קדש הקדשים של מעלן גמכון לשבתך מכון כנגד שבתך

⁹ ויתפרש לשון אראך שאראה לך בארץ ישראל את התגלות אלקותי. שאין השכינה נגלית בחו"ל

ספורנו: (א) אל הארץ אשר אראך. אל המקום מהארץ אשר אראך אותה במראות אלהים,

¹⁰ ויתפרש הכתוב שלא הראה ה' לאברהם את הארץ אך לבסוף ולא כפשטות הכתוב, אלא הגיע לאמת זו מעצמו על יד חקירה ודרישה היכן היא הארץ שבה יוכל בנקל להשיג רוממותו ית'

¹¹ באר מים חיים בראשית: ואולם ימצא אדם הגדול בענקים אשר שיבר והכניע כל תאוות גופו ומחשבתו לה' אל עליון עד אשר לא ימצא בו שום תאוה וחמדה בלתי לה' לבדו וכמאמרם ז"ל (בבא בתרא י"א א) שלושה לא שלט בהם היצר הרע וכו', ויש אומרים אף דוד שנאמר (תהלים ק"ט, כ"ב) ולבי חלל בקרבי, כי הרגו בתעניות כנודע. זה הוא הקונה לו חלק הנשמה הנקראת יחידה, ולזה אמרו חז"ל (בראשית רבה י"ד, ט') למה נקרא שמה יחידה שהיא יחידה בנפש, הוא הוא דברים שאין לו אלא לב אחד לאביו בשמים ואין בו שום תאוה וכו' אחר מכוחות היצר הרע כי אם עוד נשמתו בו נשמת הטוב והמיטיב והיא יחידה בגופו ואין שני לה וזה הוא טהור מכל וכל בזיוכו רב.

¹² שהוא איש הירא דבר ה' ויודע בנפשו שאין מבלבלין אותו המחשבות ותאוות הגשמיים, כי שבר התאוות ותיקן מדותיו כמו שנכתב לעיל

¹³ זוהר - האדרא זוטא כרך ג (דברים) פרשת האזינו דף רצ עמוד א: האי חכמתא אקרי עדן, והאי עדן אתמשך מעדן עלאה סתימא דכל סתימן ומהאי עדן אקרי שירותא דבעתיקא לא אקרי ולא היו שירותא וסיומא ובגין דלא היו ביה שירותא וסיומא לא אקרי אתה,

¹⁴ עתיקא פירושו מסולק ומרוחק, והיינו שקשה לבן אנוש להשיג, ולכן בהגיעו למדריגה זו נאבד ממנו פתאום החשק וההתלהבות שהיה לו מקודם

שגם שם יהיה קשה עליו להשיג, וזה יקרא בשם 'עתיק שבעתיקין'¹⁵, וכמו כן מעולם לעולם. אמנם, לא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול, רק מי שידע בנפשו שתיקן המדות, ואין מבלבלים אותו מחשבות הזרות, רחמנא ליצלן.

היוצא מדברינו, שצריך העובד את ה' להתחזק בתפלתו ודביקותו בהבורא יתברך שמו, ויגלוץ הלוץ וינסוע ממדריגה למדריגה ומעולם לעולם, עד יגיע לרום המעלות, אשר אין להשיג עוד. וזאת ירמזו לנו המקראות קדושים אשר לפנינו; ויעבור אברהם בארץ רצה לומר, במציעות ובסגולת הארץ הקדושה¹⁶, עד מקום שכ"ם נטריקון שם כבוד מלכותו¹⁷. רצה לומר, שהשיג מלכות שמים. עד אלון מורה רצה לומר, ומשם עלה למדריגה, עד שבא עד אילנא דחיי, שמשם יוצא היראה, אילון מורה הוא לשון אילן הקדוש, אשר מרמז על מדריגת בינה, שמשם יוצא היראה¹⁸, להבין איך לירא מפני ה' ולעבדו¹⁹. ויעתק משם רצה לומר, שבא למדריגת 'עתיקין' כנ"ל, מקדם לבית אל כי מדריגת עתיקין הוא גבוה יותר ממדריגת המלכות שמים, על כן נאמר מקדם שהוא קדום במדריגה, וגבוה יותר. בית אל מים הוא מערב, כידיע ליודע חן, שמעבר הוא כנוי למדת 'מלכות'²⁰. והעי מקדם נטריקון הע"י הוא עתיק יומין והוא מקדם רצה לומר, שהוא גבוה יותר במדריגה, אז כשבא למדריגה זו - ויקרא בשם ה'. ה' ברחמי יאיר עינינו בתורתו הקדושה.

עוד על הפסוק וילך למסעייו²¹. ופירש רש"י²², בחזירתו פרע הקפותיו. נראה לרמז בדבריו הקדושים, עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה וגוי אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם אברהם בשם ה' ופירש רש"י²³, אשר עשה שם בראשונה - ואשר קרא שם אברהם בשם ה'²⁴, וגם יש לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה'²⁵. אינו מובן על נכון²⁶.

ונראה לפרש, שהתורה הקדושה מרמזת לנו בזה מוסר השכל לעבודתו יתברך שמו. דהנה כתיב לעיל (בראשית יב י) ויהי רעב בארץ ויגר אברהם מצרימה וגוי, וכל הפרשה עד ויעל אברהם ממצרים וגוי (בראשית יג א). הגם שזה נחשב לאברהם אבינו בין הנסיונות, יש להבין מה הנסיון, הלא לא אמר לו הקדוש ברוך הוא בפירוש שילך למצרים. אדרבה, שקצת מדרשים חושבים לו לאברהם לקצת חטא, ואומרים שנענש על זה בלקיחת שרה, מחמת שהלך למצרים מדעתו בלי רשות מהקדוש ברוך הוא²⁷. וצריך להבין זאת, על מה עשה ככה, לברוח מארץ ישראל מחמת הרעב, הלא הוא ראש להבוטחים בה', והוא בזבז הון ועושר על הכנסת אורחים²⁸ - עתה יברח מחמת פחד הרעב.

והנראה, דהנה ידוע, שכל מגמותיו של אותו הצדיק היה לקרב כל באי עולם תחת כנפי השכינה, להורות להם הדרך לעבוד לה' באמת, כמו שהעיד עליו הכתוב (בראשית יב ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן, שהיה מגייר גיורים. על כן, כאשר צוה לו ה' לילך לארץ ישראל - דהיינו לארץ כנען, וכתבנו למעלה שעמד על המחקר שיותר בנקל לבוא לידי השגה גדולה בארץ ישראל - מחוצה לארץ, וכך עלתה בידו באמת, שהשיג שם השגות גדולות, כמו שאמרנו בדרושים הקודמים, על פסוק (שם פסוק ו)²⁹ ויעבר אברהם בארץ עד מקום שכ"ם, והיה רצונו להודיע זאת לבני ארץ ישראל, לגלות להם השגת אלקות, וכי המקום ההוא כשר ומתוקן לזה. אמנם, לא עלתה בידו, כי לא רצו לקבל ממנו להתגייר בארץ ישראל כמו בחרן³¹.

¹⁵ אריך אנפין = כתר דאצילות = למעלה מהחכמה והבינה

¹⁶ הכתוב רומז לנו כיצד הגיע אברהם להתהלך במדרגות בקדושות וזה היה באמצעות שנכנס לארץ ישראל הקדושה

¹⁷ מגלה עמוקות

¹⁸ זוהר - רעיא מהימנא כרך ג (במדבר) פרשת נשא דף קכד עמוד ב: והמשכילים יבינו מסטרא דבינה דאיהו אילנא דחיי

¹⁹ ויתפרש מורה מלשון מורא, שאברהם בא למדרת בינה שהיא שורש האילן שממנה בא המורא

²⁰ ריקאנטי שמות פרק כז פסוק א (תרומה): המלכות נקראת מערב, כי שם מתערב הכל, כדאמר בספר הבהיר [אות קנ"ו] ולמה איקרי מערב מפני ששם מתערב כל הזרע

²¹ בראשית פרק יג: (א) ויעל אברהם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולזוט עמו הגגבה: (ב) ואברהם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב: (ג) וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר ה' שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי: (ד) אל מקום המזבח אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם אברהם בשם יקוק:

²² רש"י: (ג) וילך למסעיו - כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים. למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו. דבר אחר בחזרתו פרע הקפותיו:

²³ רש"י: (ד) אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם - ואשר קרא שם אברהם בשם ה'. וגם יש לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה':

²⁴ לפי פירוש זה, כל הפסוק מאמר אחד הוא, שאברהם חזר ובא אל אותו מקום אשר קודם לכן בנה שם מזבח ואשר ואז קרא שם אברהם בשם ה'

²⁵ לפי פירוש זה, יתפרש הכתוב כי אל אותו מקום אשר קודם לכן בנה שם מזבח, עכשיו בא לקרוא שם בשם ה'

²⁶ נחלת יעקב על רש"י: יגד. רש"י: אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם וגם יש לומר, ויקרא שם עכשיו כשם ה'. וקשה, לאיזה צורך התפלל עכשיו, בשלמא בפעם ראשונה התפלל על עוון עכן, כמו שפירש הרב לעיל (יבח), ואין סברא לומר שהתפלל שנית על זה העוון, דתרת זימני למה לי, וגם דוחק לומר שהודה לה' על ההצלה שהצילו מיד פרעה ומיד מצרים

²⁷ זוהר כרך א (בראשית) פרשת לך לך דף פא עמוד ב: א"ר יהודה ת"ח כיון (ס"א בגין) דנחת אברהם למצרים בלא רשו אשתעבידו בנוי במצרים ארבע מאה שנים דהא כתיב וירד אברהם מצרימה ולא כתיב רד מצרים ואצטער כל ההוא ליליא בגינה דשרה,

רמב"ן: ודע כי אברהם אבינו חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלהים כח לעזור ולהציל. גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט שמה הרשע והחטא:

²⁸ תלמוד בבלי מסכת סוטה דף י עמוד א: ויטע אשל בבאר שבע - אמר ריש לקיש: מלמד, שעשה פרדס ונטע בו כל מיני מגדים. רבי יהודה ורבי נחמיה, חד אמר: פרדס, וחד אמר: פונדק.

רש"י: ונטע בו - להננות עוברים ושבים. פונדק - ללון שם אורחים ולשון אש"ל נטריקון הוא אכילה שתיה לזיה שהיה מאכיל ומשקן ואח"כ מלווה אותן.

²⁹ בראשית פרק יב: ויקח אברהם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו ואת הנפש אשר עשו בחרן ויצאו ללכת ארצה כנען ויבאו ארצה כנען:

³⁰ בראשית פרק יב: (ו) ויעבר אברהם בארץ עד מקום ששם עז אלון ומורה והפנעני אַז בארץ:

³¹ אור החיים בראשית פרק כח פסוק ה (תולדות): וטעם הכנעני אשר הקפיד אברהם לבלתי קחת לו אשה מהם גם יצחק צוה ליעקב על זה, רבותינו אמרו (ב"ר פנ"ט) כי הוא ארור וזרע אברהם ברוך וכו', ודבריהם סתומים הם, ולפי מה שכתבתי מצינו עיקר הטעם נכון כי טעמו של אברהם הוא כי הוא מושלל מנפשות הקדושות וכל בנותיו חלק רע ומתועב, לזה החליטו לבלתי קחת ממנו כי לא ימצא בו דבר קדוש, והוא סוד אומרו (לע"ט, ט, כה) ארור כנען פ"י מושלל בהחלט ממין הקדושה: ותמצא כי ממין האומות עד היום עודם מתקבצים ובאים גרים וחסידים בצל הקודש אשר לא שמענו מימי קדם כי נתגייס גר כנעני כשאר העמים וזה יגיד דברינו, ואולי כי לזה יצו האל (דברים כ) לא תחיה כל נשמה מז' עממים, ודקדק לומר כל נשמה לתת טעם למצות לא תחיה כי אין בהם נשמה פ"י נפש קדושה שיתייחס אליה שם נשמה לחוס עליה להחיותה כעמון ומואב והבן:

וזה מרמז לנו הפסוק **ויהי רעב בארץ** על דרך (עמוס ח יא)³² לא רָעַב לָלֶחֶם וגו' כי אם לְשֹׁמֵעַ דְּבַר ה' ³³, על כן תמה אברהם על זה מאד, שהקב"ה צוה אותו לילך לארץ ישראל, וכל מגמתו היה להכניס הגרים תחת כנפי השכינה, ועתה לא נתקיימה מחשבתו, על כן וירד אברהם מצרימה והיה כוונתו, אולי בחוץ לארץ יוכל לגייר יותר מבארץ ישראל, על כן נחשב לו לנסיון, כי כוונתו היה לשמים, ולא ברח מפני הרעב ³⁴.

אמנם, גם שם לא פעל, ולא מבעיא שלא גייר גרים - אבל הוא ואשתו היו בסכנה גדולה ח"ו, ליפול לעמקי הקליפות, מחמת שמצרים הוא בעמקי הקליפות כידוע ³⁵, ונפל גם הוא קצת ממדרגתו שהיה לו בתחלה בארץ ישראל, ונשכח ממנו ההשגה שהיה לו בארץ ישראל. אבל מחמת גודל אהבתו ותשוקתו בהש"ת, לא עָזַב ה' חֲסִדוֹ וְנַאֲמָתוֹ שיכול לעלות ממצרים הוא ואשתו, ולא נפלו מאמונתם השלימה, כמבואר כל זה בזוהר הקדוש, עיין שם ³⁶.

וזה שמעיד עליו הכתוב וילך למסעיו מנגב עד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה רצה לומר, שעשה פעולות רבות, ותפלות ובקשות הרבה, שיבא למדריגה הראשונה שהיה קודם לכתו למצרים. וזה אשר היה שם אהלה בתחלה רצה לומר, למדריגה שהיה קודם. וזהו שפירש רש"י שבחזירתו פרע הקפותיו רצה לומר, שבחזירתו נתגלו לו השגות שהשיג מקודם, ופרע מלשון 'ופָרַע' את ראש האִשָּׁה (במדבר ה יח) ³⁷ דהיינו, שנתגלו לו הקפותיו, רצה לומר, מה שהיה מכוסה ממנו. ועתה בחזירתו לארץ ישראל, נתגלו לו הקפותיו שהיה מכוסה ממנו, כי כל דבר המכוסה הוא מוקף. **ויקרא שם אברהם בשם ה'** רצה לומר, שהתחיל לקרוא מחדש בקול חזק בשם ה' כמקדם, שיתגלו לו מעיינות החכמה כמקדם. וזהו שפירש רש"י ז"ל ויקרא שם עכשיו בשם ה' רצה לומר, שיתגלה שם ה' כמקדם ³⁸, ודו"ק.

ומלכי צדק וגו' הוציא לחם ויין וגו'. ³⁹ ויִבְרָכֵהוּ וַיֹּאמֶר בְּרוּךְ אֲבָרָם לֵאמֹר עֲלִיּוֹן וגו'. וברוך אֵל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר מִגֵּן וגו' וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֶׂה מְכֹל. הנה, חז"ל דרשו (נדרים לב ב) ⁴⁰ על פסוק (תהלים קי א, ד) ⁴¹ נָאֵם ה' לֵאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי וגו' על דְּבָרַי מִלְכֵי צֶדֶק, שהיה ראוי הכהונה לצאת מִשָּׁם, ועל שהקדים ברכת עבד לברכת רבו - על כן ניטלה הכהונה מִשָּׁם, וניתנה לאברהם. הנה בודאי דרשת חז"ל הוא אמת, אמנם, ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא ⁴², על כן נראה לרמז בפסוקים אלו שלפנינו, שיחיה מרומזו שעתה ניטלה הכהונה מִשָּׁם. וגם יש להבין, מה היה חטאו של שם שניטלה ממנו הכהונה, כי דרשת חז"ל הוא על שהקדים ברכת עבד לרבו, יש לעיין קצת, הלא גם בזה שִׁבַּח שָׁם את השי"ת.

ונראה לבאר, דהנה הקדוש ברוך הוא ברא כל העולמות להיטיב לברואיו, ואין רוצה להעניש אפילו את האומות, רק רוצה שייטיבו מעשיהם, ויתנהג עמהם במדת החסד, ומכל שכן עם יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹב. אמנם, מחמת שמעשי בני אדם גורמים בעצמם לעורר ח"ו הדינים בעולם, אבל אין זאת נחת רוח לפניו ⁴³, רק מזה יש להקב"ה תענוג בעולם - כשיש צדיק בדור, שיוכל למתק הגבורות בשרשן ⁴⁴, שלא יִצְאוּ לְעוֹלָם, רק יהיה התגלות החסדים. דהיינו, להעלות הגבורות למעלה למקומם, ולהמשיך החסדים למטה ⁴⁵ - מזה יש לקדוש ברוך הוא כביכול, תענוג גדול. והנה ידוע, שמדריגת אברהם אבינו ע"ה היה החסד ואהבה. רצה לומר, שימשוך החסד עליון לתתא, שיתנהג הקדוש ברוך הוא עם כל העולם בחסד. ובודאי, ברדיפתו את המלכים, גם כן לא היתה כוונתו ח"ו להרוג שום בריה, רק להציל את לוט. רק הקדוש ברוך הוא בעצמו הקם, כמבואר בגמרא (סנהדרין קט א) ⁴⁶ שָׁדָא עֲפָרָא וְהוּי חֲרָפָא וכו'. אבל כוונת אברהם לא היה להרוג שום בריה,

³² עמוס פרק ח פסוק יא: הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֹאֵם אֲדֹנִי יְהוָה וְהִשְׁלַחְתִּי רָעַב בָּאֶרֶץ לֹא-רָעַב לָלֶחֶם וְלֹא-צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם-לְשֹׁמֵעַ אֶת דְּבַר יְהוָה:

³³ הרעב אצל אברהם היה להשמיע דבר ה' לכל האומות כדי לגיירם. בפסוק - לא רבע ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דבר ה'

³⁴ כשראה אברהם שאינו מצליח להכניס גרים בארץ ישראל, הלך מעצמו לחוץ לארץ אולי שם יוכל להעלות גרים כפי שהיה עושה בחוץ

³⁵ מצרים היא מקום אחיזה לחיצונים יותר מבשאר ארצות

³⁶ זוהר כרך א (בראשית) פרשת לך לך דף פב עמוד א: ואברהם הוה מתקיף במאריה דהא שרה לא יכלין לשלטאה עלה הדא הוא דכתיב (משלי כ"ח) וצדיקים ככפיר יבטח והכא נסיונא הוא דלא הרהר אבתריה דקודשא בריך הוא

³⁷ במדבר פרק ה פסוק יח (נשא): וְהָעַמִּיד הַכֹּהֵן אֶת-הָאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָה וּפָרַע אֶת-רֹאשׁ הָאִשָּׁה וְנָתַן עַל-כַּפֶּיהָ אֶת מִנְחַת הַזִּכְרוֹן מִנְחַת קִנְיָן הָאֵת וְנָתַן הַכֹּהֵן יְהוָה מִי הַמִּרְיָם הַמְּאָרְרִים:

רש"י מסכת סוטה דף ח עמוד א: ופרע - בכל מקום לשון גילוי הוא.

³⁸ ויתפרשו דברי רש"י בפירושו השני, שהתחיל אברהם מחדשלקרוא בשם ה' בקול חזק המקודם כדי שיחזרו אליועכשיו אוצם מדרגות שהיו לו קודם שיצא מארץ ישראל

³⁹ בראשית פרק יד: (יח) וּמִלְכֵי-צֶדֶק מֶלֶךְ שְׁלֵם הוֹצִיא לָחֶם וַיֵּין וְהָיָא כֶּהֵן לֵאמֹר בְּרוּךְ אֲבָרָם לֵאמֹר עֲלִיּוֹן קִנְיָן שְׁמִים וְאָרֶץ: (כ) וּבְרוּךְ אֵל עֲלִיּוֹן אֲשֶׁר-מִגֵּן צָרִיךְ בִּיגָד וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֶׂה מְכֹל:

⁴⁰ תלמוד בבלי מסכת נדרים דף לב עמוד ב: אמר רבי זכריה משום רבי ישמעאל: ביקש הקדוש ברוך הוא להוציא כהונה משם, שנאמר: והוא כהן לאל עליון, כיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום הוציאה מאברהם, שנאמר: ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים וארץ, וברוך אל עליון, אמר לו אברהם: וכי מקדימין ברכת עבד לברכת קונו? מיד נתנה לאברהם, שנאמר: נאם ה' לאדני שב לימיני עד אשית אויביך הדום לרגליך, ובתריה כתיב: נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק - על דיבורו של מלכי צדק; והיינו דכתיב: והוא כהן לאל עליון, הוא כהן - ואין זרעו כהן.

⁴¹ תהלים פרק קי פסוק א: לְדָוִד מִזְמוֹר נֹאֵם יְהוָה לֵאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד-אֲשִׁית אֱלֹהֶיךָ הַיּוֹם לְרִגְלֶיךָ:

⁴² תלמוד בבלי מסכת תענית דף ט עמוד א: מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא?

רש"י: ולא רמזה - משה באורייתא שהחומש הוא יסוד נביאים וכתובים, ובכולן יש סמך למצוא מן התורה.

⁴³ תלמוד בבלי מסכת מגילה דף י עמוד ב: ואמר רבי יוחנן: מפני מה לא נאמר כי טוב בהודאה זו - לפי שאין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים

⁴⁴ מאור ושמש דברים פרשת ראה: יש כח ביד הצדיק שהוא נקרא 'בעל תשובה' שעושה תשובה תמיד על כל מחשבה ודבור ומעשה בכל עת ושעה, יש כח בידו להמתיק הדין בשרשו. כי בינה מינה דינין מתעוררין, והצדיק שב מתתא לעילא לעולם הבינה והתשובה, וממתיק הדינים בשורשם; ואחר כך ממשיך הדינים על שונאי ישראל. וגם צריך למשוך המוחין עילאין שהם שמות היות שהם העולמות, אל שמות אלקים להמתיק אותן, ואחר כך ממתיק את הדינין בשרשם אל עולם הבינה

⁴⁵ המתקת הדינים היא בשורשם

⁴⁶ תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קח עמוד ב: אמר רב חנה בר לואי: אמר שם רבא לאליעזר, כי אתו עלייכו מלכי מזרח ומערב אתון היכי עבידיתו? אמר ליה: אייתי הקדוש ברוך הוא לאברהם, ואותביה מימיניה, והוה שדיין עפרא והוה חרבי, גילי והוי גירי,

הראיה- שאחר כך כתיב (בראשית טו א)⁴⁷ אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וגו' אֶל תִּירָא אֲבָרָם, ופירש רש"י⁴⁸, שהיה מתיירא לעונש מחמת הריגת המלכים. מחמת שכל מגמתו היה רק על חסד⁴⁹.

נחזור לענייננו, כאשר אמר לו מלכי צדק **ברוך אברם לאל עליון וגו'**, קישר מדריגת אברהם למעלה באל עליון, היינו באין סוף ב"ה. ואחר כך אמר **ברוך אל עליון אשר מגן וגו'**, ולא אמר 'ברוך לאל עליון' וגו', כוונתו היה להמשיך הגבורות לתתא⁵⁰. נשמע מדבריו, שלדעתו הוא תענוג להשיי' מהגבורות שהכה את המלכים. וזה אינה מדריגת הכהנים, כי מדרגתם הוא להמשיך החסדים לתתא, ולהעלות הגבורות להמתקן בשרשם⁵¹. על כן לקח הקדוש ברוך הוא ממנו הכהונה, ונתנה לאברהם. כי ראה חכמתו יתברך, שזה דרכו, ומדריגת אבינו אברהם. וגם אברהם אבינו הבין זאת ממלכי צדק, שהוא אינו מִסְטָרָא דְכִהְנָה, רק מִסְטָרָא דְשִׁמְאָלָא לעורר הגבורות⁵², על כן נאמר ויתן לו מעשר תיכף סמוך לדברי מלכי צדק, רצה לומר, על ידי שראה אברהם והבין מדבריו שהוא מִסְטָרָא דְלִינוּאָה, נתן לו חלק הלויים ולא חלק הכהנים⁵³, וקל להבין.

וַיֹּאמֶר מֶה תֵּתֶן לִי וְאֲנִי הוֹלֵךְ עִרְיָי וְבִן מִשְׁקָ בֵּיתִי הוּא דְמִשְׁקָ אֱלִיעֶזֶר⁵⁴. והנה יקשה לדרשת הגמרא על מלת דמשק⁵⁵ - שדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. אם כן, לאיזה ענין הזכיר אברהם אבינו בהתנצלותו לפני השיי' **ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר**, כי לפי דרשת הגמרא הוא דברי שבח לאליעזר, והיה די באמרו מה תתן לי ובן משק ביתי הוא יורש אותי.

על כן נראה, שדברי חז"ל בגמרא הנ"ל רמזו לנו על ענין אחר, שצריך לידע ולהודיע לבני אדם המחברים את עצמם לצדיקים, שלא ילמדו את עצמם לעשות כתנועותיהם והנהגותיהם כְּמַצֵּנֹת אֲנָשִׁים מְלֻמְדֵה⁵⁶, היינו מפני שהצדיק הוא עושה כך - יעשה הוא גם כן כמוהו, כי זה הוא לא טוב מאד. רק שילמד לעשות כפי שכלו באמת לאמתו, לעבוד את השיי' בלב נכון. וזה הוא שאמר אברהם אבינו **ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר** שדולה ומשקה מתורת רבו לאחרים, פירוש שדולה ומשקה - שלומד אותם לעשות מצות אנשים מלומדה, לעשות מה שרבו עושה, וזה לא טוב. והשיב לו השיי' **לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך וגו'**, ועדיין היה ירא אברהם שגם יוצאי חלציו יעשו מצות אנשים מלומדה בלא לב נכון וחכם, על כן הוציא אותו החוצה ואמר לו **ספור הכוכבים, ויאמר לו כה יהיה זרעך**, פירוש, דוגמת הכוכבים שהם בעלי שכל, כדכתיב (דניאל יב ג)⁵⁷ וְהַמְשָׁפְלִים יִזְהָרוּ וגו'. והכוכבים אינם מקבלים בהירות המאורות זה מזה, רק כל אחד הוא מאיר בפני עצמו⁵⁸, ועל כן המאורות של הכוכבים אינם דומים זה לזה. והבחינו השיי', שכן יהיה זרעו - שיעבדו את השיי' כל אחד לפי שכלו⁵⁹, ולא יעשו מצות אנשים מלומדה, רק הכל באמת, והבן.

⁴⁷ בראשית פרק טו פסוק א: אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר-יִקְוֹן אֶל-אַבְרָם בְּמַחְזָה לְאִמְרֵי אֲבָרָם אֲנִי מִגֵּן לָךְ שְׁכָרְךָ הִרְבֵּה מְאֹד:

⁴⁸ רש"י: (א) אחר הדברים האלה - כל מקום שנאמר אחר סמוך, אחרי מופלג. אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים והיה דואג ואומר שמה קבלתי שכר על כל צדקותי, לכך אמר לו המקום אל תירא אברם אנכי מגן לך מן העונש שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת, ומה שאתה דואג על קבול שכרך, שכרך הרבה מאד:

⁴⁹ לפי שאברהם היה תמיד מעורר רק את החסד, חשש שהריגת המלכים נחשבת לוטא כלפי המדריגה שלו

⁵⁰ מלכי צדק לא אמר תחילה ברוך לאל עליון אשר מגן צריך. המורה על העלאת הגבורות לשרשם כדרך הצדיקים הנ"ל. ולאר מכן וברוך אל עליון קונה שמים וארץ. והיינו להוריד החסדים למטה. אלא אמר קודם ברום אברם לאל עליון, דהיינו שקשר תחילה החסד שהיה מידתו דל אברהם ואחר כך וברוך אל עליון אשר מגן צריך, שהוריד הגבורות למטה והוא להיפך מהסדר הראוי להיות כנ"ל

⁵¹ מדת הכהן היא חסד.

⁵² הלויים הם בחינת גבורה שהוא מצד שמאל.

⁵³ כהן מקבל תרומה גדולה ולוי מקבל מעשר ראשון, ובזה שנתן אברהם למלכי צדק דווקא חלק הלוי, דהיינו מעשר בא להורות שנתבטלה כהונתו בחינת חסד, ונעשה לוי בחינת גבורה!

⁵⁴ בראשית פרק טו: (ב) וַיֹּאמֶר אֲבָרָם אֲדֹנָי יִקְוֹן מֶה-תֵּתֶן-לִי וְאֲנִי הוֹלֵךְ עִרְיָי וְבִן מִשְׁקָ בֵּיתִי הוּא דְמִשְׁקָ אֱלִיעֶזֶר: (ג) וַיֹּאמֶר אֲבָרָם הֵן לִי לֹא נִתְּנָה זֶרַע וְהִנֵּה בֶן-בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי: (ד) וְהִנֵּה דְבַר-יִקְוֹן אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִרְשֶׁךָ זֶה כִּי-אַם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּנִּי הוּא יִרְשֶׁךָ: (ה) וַיִּזְעַק אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבְּטָנָה הַשְּׂמִימָה וְסֹפֵר הַכּוֹכָבִים אִם-יִתְּוֹקֵל לְסֹפֵר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זֶרְעֶךָ: (ו) וְהָאֶמֶן בִּיקְוֹן וַיַּחֲשֶׁבֶה לוֹ צִדְקָה:

⁵⁵ תלמוד בבלי מסכת יומא דף כח עמוד ב: אליעזר עבד אברהם זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המשל בכל אשר לו, אמר רבי אלעזר: שמושל בתורת רבו. הוא דמשק אליעזר - אמר רבי אלעזר: שדולה ומשקה מתורתו של רבו לאחרים. רש"י: דולה ומשקה - נוטריקון של דמשק.

⁵⁶ ישעיהו פרק כט: (יג) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יְעֹנֵן כִּי נִגְשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִי וּבִשְׁפָתָיו כְּבָדִי וְלִבִּי רַחֵם מִמֶּנִּי וְתִהְיֶה יְרֵאתָם אֵלַי מִצֵּנֹת אֲנָשִׁים מְלֻמְדֵה:

רש"י: ותהי יראתם אותי - לא בלב שלם כי אם כמצות האנשים המלמדים אותם ככנענים מלפניו כדי לפתותו בפיכס:

נועם אלימלך ויקרא אמור: ולפעמים נמצאים בני אדם אשר יקריבו לעבודה כאשר יראו עיניו מעשה הצדיקים ותנועתם לשמו יתברך הוטב בעיניו מאד התנועה ההיא לעשות גם הוא כמוהם להתנועע כך כנוע עצי היער בלא טעם וריח שסובר שהתנועה מחמת עצמה היא יפה והיא מלאכה בפני עצמה ובאמת אינו כך, כי התנועה באה מרוב עבודה הזכה וצחות הנפש וחשקה הגדול לעבודה אז ממילא נתהוה מכתה התנועה הנאה והיפה* וזהו כל מלאכת עבודה לא תעשו, דהיינו התנועות והמלאכות שבעבודה לא תעשו, דהיינו התנועות והמלאכות שבעבודה לא תעשו בכונה לדמות עצמו לצדיק לעשות כמעשהו זר מעשהו בהיות שלא לשמה חלילה אך ורק תעשו לשמו הגדול*

⁵⁷ דניאל פרק יב פסוק ג: וְהַמְשָׁפְלִים יִזְהָרוּ קְהָרֵי הַרְקִיעַ וּמַצְדֵּי הַרְבִּים כְּכֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד: פ

רש"י: (ג) והמשכילים - שעסקו בתורה ובמצות יזהירו כזוהר הרקיע:

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ג הלכה ט: כל הכוכבים והגלגלים כולן בעלי נפש ודעה והשכל הם, והם חיים ועומדים ומכירין את מי שאמר והיה העולם, כל אחד ואחד לפי גדלו ולפי מעלתו משבחים ומפארים ליצורם כמו המלאכים, וכשם שמכירין הקדוש ברוך הוא כך מכירין את עצמן ומכירין את המלאכים שלמעלה מהן, ודעת הכוכבים והגלגלים מעוטה מדעת המלאכים וגדולה מדעת בני אדם.

⁵⁸ מאור ושמש דברים פרשת דברים: שאין כוכב אחד משפיע בחבירו כחמה ולבנה

רש"י מסכת פסחים דף ב עמוד א ד"ה הא קא: הא קא משמע לו דאור כוכבים נמי אור הוא - לעולם כוכבים המאירים קאמר, ודקא קשיא לך הא שאין מאירין לא - הא דנקט כוכבי אור לאו למעוטי כוכבים שאין מאירין, דכל כוכבים יש להם אור,

⁵⁹ ספר שיח שרפי קודש - פרשת לך לך: ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר וכו' והנה בן ביתי יורש אותי. שמעתי בשם הה"ק הרפ"מ מגור האבד"ק פילץ זצלה"ה, עה"פ דמשק אליעזר פי' רש"י ז"ל דמשק" נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים והקשה הה"ק הלא אאע"ה התנצל בזה לפני השיי', שאין לו בן לירש אותו רק עבדו דמשק, ואם כפי פרש"י ז"ל שהי' דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים, א"כ הוא תלמידו מובהק הרי הוא כבנו, ואמר, שאאע"ה הי' רוצה שישאר ממנו זרע, בן שידריך ישראל לעבודת השיי'. ולחדש דרך חדש כפי הזמן, כמו שראינו שכל צדיק יש לו דרך בפ"ע, והצדיקים הממלאים מקום אביהם אין מדריכים את העולם באופן שהנהיג אביהם הק', רק ידריכם כפי הזמן וכפי ראות עיניהם להנהיג ישראל, וזה הפי' שדמשק אליעזר הוא לא הי' מחדש שום דבר מעצמו, רק דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים, ואאע"ה הי' רוצה שיעמוד תחתיו בן שיחדש מעצמו ויוסיף על תורתו, כמו שהי' באמת שיצחק אבינו ע"ה, הי' לו דרך חדש בעבודת השיי' והבן: